DECLARACIÓ

CULTURA RELIGIOSA PER ALS CIUTADANS DE DEMÀ

ASSOCIACIÓ UNESCO
PER AL DIÀLEG
INTERRELIGIÓS

ASOCIACIÓN UNESCO PARA EL DIÁLOGO INTERRELIGIOSO
ASSOCIATION UNESCO POUR LE DIALOGUE INTERRELIGEUX
UNESCO ASSOCIATION FOR INTERRELIGIOUS DIALOGUE

DECLARACIÓ

CULTURA RELIGIOSA PER ALS CIUTADANS DE DEMÀ

Cultura religiosa per als ciutadans de demà
Declaració
de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós

Editat a Barcelona,
el mes de maig del 2001.

Imprès a Estudi6
Dipòsit legal núm. B-25573-2001

PREÀMBUL

El dia 28 de maig de 2001 es reuneixen a Barcelona les persones següents, a sol·licitud de l'**Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós**, i constituïdes com a **Comissió Interreligiosa per a l'Ensenyament de les Religions a l'Escola**:

Afzaal Ahmed, musulmà, llicenciat en ciències polítiques per la Universitat de Punjab-Lahore, president de l'Associació Cultural Hispanopakistanesa.

Iñaki Alonso, cristià mennonita, llicenciat en teologia protestant, copastor de l'Església evangèlica mennonita de Barcelona.

Norbert Bilbeny, humanista laic, doctor en filosofia, professor de la Universitat de Barcelona i responsable de l'Observatori d'Ètica Intercultural de la mateixa universitat.

Mariam Cabezos, musulmana, vicepresidenta de la Comunitat Islàmica Insha Allah, presidenta de la Comissió Islàmica de Catalunya.

Maïté Cabié, cristiana catòlica, religiosa carmelita vedruna, llicenciada en teologia, professora de la Universitat Ramon Llull, membre de l'equip pedagògic del Grup Europeu de Recerca i Formació d'Educadors Creients en el Diàleg Intercultural Interreligiós (GERFEC).

Carme Capó, cristiana protestant, mestra i llicenciada en història, membre de l'Església evangèlica de Catalunya.

Bhakti Das, hindú, músic, president de la Divine Life Society (Sivananda Ashram) a Espanya.

María Rosa Fiszbein, jueva, escriptora, en representació de la Comunitat Jueva ATID (Barcelona).

Ya'far González, musulmà, llicenciat en estudis islàmics per la Universitat de Qom (Iran), director de la Madrasah Islàmica Imam Ar-Rida (Granada).

Basili Llorca, budista, antic monjo, format en filosofia, psicologia i meditació budista, vinculat a la Casa del Tibet de Barcelona.

Yaratullah Monturiol, musulmana, presidenta de la Comunitat Islàmica Insha Allah, vicepresidenta de la Comissió Islàmica de Catalunya.

Pilar Quera, *brahma kumaris*, formada en la Universitat Espiritual Mundial Brahma Kumaris, mestra, presidenta de l'Associació Valors per Viure.

Nathalie Reverdin, cristiana protestant, llicenciada en teologia per la Universitat de Ginebra, pastora, presidenta de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós.

Francesc Rovira, secretari adjunt de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós.

Dionysios Stafylakis, cristià ortodox grec del Patriarcat de Constantinoble, presbíter, professor de grec.

Caroline Wilson, cristiana, màster en estudis de les dones, Societat dels Amics (quàquers).

Després d'un llarg procés de reflexió i de treball –de manera individual i en comissió– iniciat fa prop d'un any, al qual van aportar el seu coneixement i la seva experiència de l'àmbit confessional propi, del camp de l'ensenyament i també de les relacions interreligioses, els membres de la Comissió Interreligiosa per a l'Ensenyament de les Religions a l'Escola resolen signar plegats la declaració *Cultura religiosa per als ciutadans de demà* i el seu annex.

DECLARACIÓ

CULTURA RELIGIOSA PER ALS CIUTADANS DE DEMÀ

La importància i la necessitat que l'escola ensenyi cultura religiosa

El fet religiós sembla que és una constant en la història de l'espècie humana. En el passat, la majoria de les manifestacions culturals o simplement humanes de qualsevol societat estaven vinculades al fenomen religiós. En l'actualitat, unes quatre cinquenes parts de la població del planeta orienta la pròpia vida, en alguna mesura, en funció de la seva tradició o de les seves tradicions religioses: la religió condiciona (en graus diversos, certament) la seva manera de pensar, d'actuar i de sentir. El fet religiós, doncs, ha estat i és un element constitutiu de totes les cultures, àdhuc de la cultura occidental, encara que arreu del planeta actualment estigui vivint un procés profund de transformació i de desenvolupament incert. Conèixer el fet religiós resulta imprescindible per entendre el passat, el present i el futur de la humanitat.

D'altra banda, les diferents tradicions religioses constitueixen, per elles mateixes, un patrimoni espiritual i cultural extraordinari. Aquest patrimoni pertany, de dret i de fet, al conjunt de la humanitat. L'acceleració de les comunicacions i de la mobilitat de les persones ha provocat una situació fàctica en què les tradicions religioses ja no són d'aquí o d'allà, sinó que són de tot arreu. No només el cristianisme, l'islam o el judaisme formen part del patrimoni cultural de Catalunya o d'Occident, sinó que també l'hinduisme o el budisme ens pertanyen. Privar les generacions futures d'un coneixement mínim i del gaudi de tot aquest patrimoni és una omissió molt qüestionable.

A banda de tot això, la presència creixent de minories religioses i culturals al nostre país exigeix una educació que eradiqui la por envers el que és diferent i fomenti la tolerància, el respecte i la cohesió social. I això només és possible fer-ho partint del **coneixement** i la

comprensió de l'altre. En abstracte, és fàcil reconèixer la legitimitat del que és diferent. Però aquesta tolerància fàcil sovint no supera l'examen ni el repte de la diferència tal com es dóna en les situacions concretes. Sense un bon coneixement, la **trobada** amb l'altre esdevé fàcilment **topada**. Cal recordar aquí la Declaració Universal dels Drets Humans, quan diu que «l'educació promourà la comprensió, la tolerància i l'amistat entre tots [...] els grups religiosos» (art. 26.2), i la Declaració de la UNESCO sobre la Tolerància, quan afirma que «les polítiques i els programes d'educació han de contribuir al desenvolupament de la comprensió, de la solidaritat i de la tolerància entre [...] els grups religiosos» (art. 4.2).

Hi ha, també, la qüestió del reforç i la fonamentació última dels valors i les actituds que volem que orientin la nostra vida en societat. És innegable que les escoles fan una tasca extraordinària en l'ensenyament d'aquest tipus de continguts. És raonable i legítim voler que en una mateixa societat aquests valors i aquestes actituds siguin compartits per tothom, amb independència de qualsevol altre tipus de conviccions. Però també cal admetre que per a moltes persones aquests valors i aquestes actituds no s'alimenten a si mateixos, sinó que requereixen un horitzó de sentit més ampli que els alimenti. La motivació per interioritzar i practicar les actituds i els valors **compartits** es troba en projectes de felicitat **diferenciats**. Naturalment, aquests projectes de felicitat poden ser tant religiosos com no religiosos. En qualsevol cas, però, és bo que a l'escola no només s'ensenyi **com** volem que es comportin els futurs ciutadans i ciutadanes del nostre país, sinó que també es mostri, sense imposicions, **per què** pot caldre o valer la pena comportar-se d'aital manera; en el benentès, naturalment, que aquí els «perquès» són múltiples, i que n'hi ha tant de religiosos com de no religiosos. El coneixement de les propostes de sentit de la vida que es fan, tant des de les tradicions religioses com des de fora de les tradicions religioses, pot ser una eina molt útil per a la cohesió de la societat que bastiran les ciutadanes i els ciutadans del demà i per forjar una cultura de pau realment universal.

És una bona inversió de futur que les religions siguin conegudes per l'energia creativa que poden mobilitzar, per les potencialitats pacificadores, humanistes i espirituals pròpies de la religiositat profunda, autèntica. Això no treu que el sentiment religiós (com també algunes cosmovisions no religioses) hagi pogut ser utilitzat històricament com a instrument i pretext en conflictes d'ordre no religiós. Però precisament la consciència d'aquest fet exigeix provar d'evitar que es repeteixin els mateixos errors. L'escola no ha d'ocultar la realitat evident de l'ús negatiu que es pot fer de les religions, però tampoc no ha d'ocultar allò que hi ha de positiu en el seu si. Si de cas, ha d'ajudar a promoure-ho. Les aportacions de les anomenades «ciències de les religions» (història, psicologia, sociologia, fenomenologia i filosofia de la religió) permeten que a l'escola es pugui fer una aproximació informada i ponderada a les dues cares del fet religiós.

En el futur, les diferents tradicions religioses i els humanismes no religiosos poden treballar conjuntament per discernir i afavorir l'aportació que cadascun pot fer a la humanitat. Aquest repte comú exigeix utilitzar no només els propis mitjans de discerniment, sinó també els suggeriments plantejats en el diàleg amb altres cosmovisions, religioses o no religioses. Fóra desitjable que a l'escola es posessin les bases d'aquest diàleg.

La situació actual de l'ensenyament de les religions a l'escola

El marc actual de l'ensenyament de les religions a l'educació primària i secundària té moltes mancances. Particularment a l'educació secundària obligatòria, la immensa majoria de l'alumnat no té garantit l'aprenentatge d'uns continguts bàsics que donin resposta a la necessitat plantejada en els paràgrafs anteriors. Als nois i noies que demanen rebre ensenyament de religió (només un 11 % a l'escola pública catalana, segons dades del Departament d'Ensenyament corresponents al curs 1999-2000), se'ls imparteix educació religiosa des de la perspectiva d'una confessió determinada (hi ha acords signats per a l'ensenyament de les confessions catòlica, evangèlica, jueva i musulmana, des-

envolupats de manera molt desigual). L'ensenyament des de la perspectiva d'una confessió determinada no sempre garanteix que el tractament que es doni a les altres confessions els faci justícia. L'alumnat que no s'acull a cap de les modalitats mencionades (a l'escola pública catalana, prop del 90 %), no té la possibilitat de familiaritzar-se ni amb el fet religiós en general ni amb les tradicions religioses en particular (llevat que cursin algun dels crèdits variables tipificats de religió catòlica).

Tot i que l'àrea de ciències socials contempla entre els seus continguts conceptuals l'aprenentatge de «creences, religions i valors morals a les societats del planeta», l'examen dels llibres de text disponibles al mercat revela que en molts casos amb prou feines s'hi fa referència i, quan se n'hi fa, no es desenvolupa amb prou amplitud i profunditat. Cal assenyalar, però, que l'amplitud dels continguts que s'han de cobrir en els crèdits comuns de l'àrea de ciències socials impossibilita des d'un principi que les tradicions religioses siguin tractades de manera rigorosa i mínimament desenvolupada.

D'altra banda, la postura que defensa un tractament transversal del fet religiós implica, en la pràctica, la supressió subtil en el sistema educatiu de l'ensenyament de les tradicions religioses.

Cultura religiosa per a tothom, en comptes de religió confessional per a uns quants

Per tal de subsanar les deficiències plantejades a l'apartat anterior, **es proposa crear, per a l'educació secundària obligatòria, una nova àrea obligatòria que es podria anomenar «cultura religiosa», amb dos crèdits comuns per cicle.** El professorat encarregat d'impartir aquests crèdits hauria d'acreditar un bon nivell de coneixement, tant de les tradicions religioses principals, com de l'estudi científic i la reflexió filosòfica sobre el fet religiós, com també de les cosmovisions no religioses sorgides a Occident. Una comissió plural, amb presència de representants qualificats, significatius o oficials de les princi-

pals cosmovisions, hauria d'establir consensuadament el currículum i les orientacions didàctiques d'aquesta àrea (vegeu proposta en document annex), així com revisar i certificar la idoneïtat dels materials d'ensenyament i aprenentatge que es publiquessin.

Amb aquesta proposta es vol garantir l'accés a la cultura religiosa per part de tothom, de la mateixa manera que es garanteix l'accés a la cultura científica o a la cultura musical. I cal subratllar que igual que a la classe d'educació musical no es pretén imposar uns gustos determinats, sinó simplement introduir l'alumnat a diferents maneres de fer música provant de fer sentir els valors musicals propis de cadascuna, així mateix, a la classe de cultura religiosa de cap manera no es tractaria de promoure l'adhesió a cap confessió religiosa o no religiosa determinada, sinó de mostrar diverses cosmovisions (religioses i no religioses), tant en les seves formes externes com en els valors culturals, ètics i espirituals que les impregnen.

Es proposa, doncs, que a l'escola, tant pública com privada, s'ofereixi una visió panoràmica de les diferents tradicions religioses i també de les cosmovisions no religioses. Es voldria que se'n fes una presentació ponderada, informada, rigorosa, positiva, però no acrítica, i sense prendre partit per cap en concret. N'hauria de quedar exclosa tota intenció proselitista, apologètica o d'adoctrinament. Aquest ensenyament de cultura religiosa hauria de partir de l'aproximació empàtica a les diferents tradicions, provant de veure-les i d'entendre-les des de dins i en tota la seva profunditat, sense quedar-se en els aspectes estrictament culturals, superficials, folklòrics. Partint d'aquí, fóra interessant passar aleshores a posar de relleu els trets ètics, espirituals, filosòfics, etc. que comparteixen i els que les diferencien.

Aquesta proposta ha estat concebuda pensant particularment en l'educació secundària obligatòria, però es creu que es pot fer plenament extensible a l'educació primària i àdhuc al batxillerat.

Els centres públics i els centres privats

En relació amb el caràcter laic de tot centre públic d'ensenyament, es considera que la proposta que hi hagi una àrea obligatòria de cultura religiosa no entra en contradicció amb aquesta laïcitat. Les administracions i l'escola pública no han d'afavorir ni la religió en general ni cap confessió o confessions en particular, però tampoc no poden anar-hi en contra. No s'hauria de fer de l'escola pública i laica una escola laïcista i atea, que exclogui o margini l'ensenyament i la contextualització del fet religiós, que és una de les múltiples dimensions de l'ésser humà. Això suposaria la negació exclusivista, des d'una perspectiva particular, de la diversitat humana i del pluralisme fàctic de la nostra societat.

En relació amb el caràcter propi dels centres privats, tant si són de caire particularment areligiós com si són de caràcter confessional (majoritàriament catòlic), es considera que la proposta d'una àrea de cultura religiosa no entra en contradicció amb cap d'aquestes opcions concretes, legítimes com són en el marc de la llibertat d'ensenyament. Es té el convenciment que el caràcter propi d'una escola d'aquestes característiques no s'ha de demostrar ni es demostra tant a través de la classe de religió (o de l'absència de classe de religió) com a través del marc, molt més ric i molt més significatiu per a l'alumnat, del conjunt de la vida educativa del centre. A més, els centres privats confessionals disposen també de l'oferta variable del currículum per ampliar específicament els continguts relatius a la seva confessió, i de l'horari extraescolar per programar activitats de caire catequètic.

El professorat

Com ja s'ha dit, el professorat responsable de l'àrea de cultura religiosa hauria de poder acreditar un bon nivell de coneixement, tant de les tradicions religioses principals, com de l'estudi científic i la reflexió filosòfica sobre el fet religiós, com també de les cosmovisions no religioses sorgides a Occident. La mancança de centres de nivell uni-

versitari al nostre país que garanteixin plenament la formació requerida per impartir aquesta àrea és un handicap important.

Això no significa, però, que no hi hagi persones amb una preparació acceptable sobre aquesta qüestió. En el cas de l'escola pública, la superació d'una prova d'oposició seria un aval acceptable. En el cas de l'escola privada, s'haurien d'establir uns requeriments acadèmics mínims (per exemple, llicenciatura en alguna especialitat de l'àmbit de les humanitats) que haurien d'anar acompanyats d'una formació específica de segon o tercer cicle universitari i que caldria determinar en funció de l'evolució de l'oferta universitària en aquest terreny (on s'han produït molts canvis en els darrers temps, i que sembla que s'hi continuaran produint).

Naturalment, si es volgués introduir aquesta àrea, caldria passar per un procés de transició en què es podrien donar situacions de persones que encara no podrien satisfer plenament els requeriments, però que tindrien l'obligació de satisfer-los en un termini establert.

El professorat actual de religió, particularment el dels centres públics, hauria de cenyir-se als requeriments descrits. Al mateix temps, però, es podria suavitzar l'impacte laboral en aquest col·lectiu tan nombrós establint mesures que facilitessin la seva incorporació en el nou ordenament. Entre aquestes mesures hi podria haver, en alguns casos, la jubilació anticipada. Per accedir a una plaça en un centre públic, l'experiència docent d'ensenyar religió podria comptabilitzar d'alguna manera en les proves d'oposició o en els interinatges. Quant al sistema privat, podrien utilitzar-se alguns dels procediments emprats en implantar la LOGSE amb el professorat de l'antiga formació professional. L'experiència docent d'ensenyar religió no bastaria per tenir garantida l'habilitació, sinó que hauria de complementar-se amb el seguiment de programes de formació establerts per l'autoritat educativa que garanteixin el reciclatge exigible.

Naturalment, la confessió religiosa o no religiosa de l'aspirant a professor o professora no seria tinguda en compte. El professorat només

tindria l'obligació de cenyir-se a la programació i a les orientacions didàctiques establertes oficialment. La professionalitat del personal docent hauria de ser prou garantia perquè, per exemple, una professora o un professor de cultura religiosa que no es confessés religiós ensenyés bé cristianisme o islam, o un de cristià ensenyés bé hinduisme o ateisme, o un de musulmà ensenyés bé budisme o judaisme. Les orientacions didàctiques, que haurien d'encaminar a fer una presentació empàtica de **totes** les tradicions i cosmovisions, farien de corrector al grau d'esbiaixament, difícil d'evitar completament, que es produeix en les àrees d'humanitats (com succeeix, per exemple, en les ciències socials o la música de l'ESO, o en la història, la història del món contemporani i la filosofia del batxillerat).

ANNEX

Els membres de la Comissió Interreligiosa per a l'Ensenyament de les Religions a l'Escola i signants inicials de la declaració *Cultura religiosa per als ciutadans de demà*, no només volen reivindicar un nou marc genèric d'ensenyament de les religions, sinó que també volen fer una **proposta consensuada de currículum per a l'àrea de cultura religiosa** que es proposa introduir. Aquesta proposta, que inaugura una nova metodologia interreligiosa de treball, no té la vocació de ser la darrera paraula sobre quins haurien de ser els continguts de l'àrea. És una proposta **orientativa**, que té com a objectiu principal donar **una idea concreta de què i com es podria ensenyar en aquesta àrea**, i foragitar així certes pors sorgides tant en cercles confessionals com no confessionals. Els autors i les autores resten oberts a suggeriments per polir-la, corregir-la i millorar-la.

Quant al detall dels continguts, cal fer-hi dues remarques prèvies. En primer lloc, assenyalar que de moment no s'han desenvolupat els continguts procedimentals ni els actitudinals i que s'ha centrat l'esforç en els continguts conceptuals. Això ha estat així per dos motius. El primer, que semblava que les principals dificultats a l'hora de posar-se d'acord podien raure precisament en aquesta classe de continguts, i per tant calia començar per aquí a l'hora de demostrar que era possible consensuar una proposta. I el segon, que els autors i les autores han cregut que la formulació de continguts procedimentals i actitudinals sovint resulta poc significativa per a les persones que no treballen en l'ensenyament, mentre que els continguts conceptuals resulten significatius per al conjunt de la societat, que és a qui s'adreça aquest document.

D'altra banda, en l'elaboració d'aquesta proposta no hi han participat experts de tradicions indígenes ni de les religions de la Xina. És per aquest motiu que aquestes cosmovisions no han estat incorporades en la proposta de currículum. Els autors i les autores desitjarien poder veure enriquit aquest document amb les aportacions de perso-

nes expertes d'aquestes tradicions, de manera que hi quedés més ben reflectida la realitat religiosa del nostre món.

PROPOSTA DE CONTINGUTS CONCEPTUALS PER A L'ÀREA DE CULTURA RELIGIOSA

A. El fet religiós

- El fet religiós té el seu fonament en la recerca, el reconeixement i la relació experiencial amb una realitat o veritat suprema, que transcendeix en certa manera la realitat i la vivència immediates, però que al mateix temps és radicalment propera, i que dóna sentit últim o plenitud a la pròpia existència i al conjunt de la realitat. Polimorfisme d'aquesta realitat última: «Déu», «Realitat», «vacuïtat», «Esperit»...

- La trobada amb la realitat o veritat suprema configura l'actitud de la persona davant de la realitat, tant en la interioritat (actituds mentals, pensaments...) com en el comportament exterior (actituds interpersonals, paraules, accions...).

- Interacció entre l'experiència religiosa i la dimensió espiritual de la religió, i els altres aspectes del fenomen religiós (acció moral, praxi ritual, organització comunitària, conceptualització...).

- El fet religiós condiciona bona part de la vida cultural i social d'un col·lectiu humà: celebracions, principis morals, manifestacions artístiques, usos lingüístics, institucions socials i polítiques, símbols, creences...

- Quasi universalitat i historicitat del fet religiós.

- Pluralitat del fet religiós, en funció de condicionants específicament espirituals, però també culturals, socials, geogràfics o psicològics.

- El fet religiós en el món actual: aproximació estadística al fet religiós.
- Llibertat religiosa, tolerància, laïcitat.
- Les desviacions religioses: els extremismes, les sectes destructives.

B. Les grans religions. L'humanisme secular

1. L'hinduisme

- El *Sanatana Dharma*.
- *Karma*, *samsara* i *maya (avidya maya* i *vidya maya)*. *Brahman*, *atman* i *moksha*.
- El ioga i els seus camins: *raja yoga* (concentració, meditació i *samadhi*), *jnana yoga* (el coneixement), *bhakti yoga* (la devoció) i *karma yoga* (l'acció desinteressada).
- Escriptures sagrades: Vedes, Upanishads, Puranas, Ramayana, Mahabharata i Bhagavad-Gita.
- Les divinitats: Brahma, Vixnu, Xiva, Xacti...
- Festes, ritus, pràctiques espirituals i pelegrinatges hindús.
- Altres religions sorgides en el marc hindú: budisme, jainisme, sikhisme...
- El sistema social hindú.
- Les etapes de la vida.
- *Rishis*, mestres espirituals (gurus): Vyasa, Valmiki, Patánjali, Sankara...

- Neohinduisme i neovedanta: Ramakrishna, Vivekananda, Aurobindo, Ramana Maharshi, M. Gandhi...

2. El judaisme

- Històricament, el judaisme és la fita en què el món antic passa del paganisme al monoteisme. Es distingeixen dues etapes principals en la formació històrica del judaisme:
  – L'era dels patriarques i les matriarques: el pacte amb Adonai fins a Josep a Egipte.
  – L'era dels profetes: cap a la Terra Promesa. Moisès, la Torà, fins a la confrontació amb el món hel·lènic i el temps en què neix el cristianisme.

- Textos fonamentals jueus: la Torà i el Talmud (la Mishnà i la Guemarà).

- Grans mestres jueus: els dels temps dels dos temples, del primer exili (a Babilònia) i del segon exili. A l'edat mitjana, el judaisme en diàspora dóna lloc a mestres, textos i corrents que cal tenir en compte. Entre els mestres: Maimònides, Rashi, Dom Sem Tov o Caro. Entre els textos: *Shuljan Haruj*. Entre els valors: la *halajah* i el sentit del *midrash*.

- El culte:
  – Consideracions dietètiques: *kashrut*.
  – El *beit kneset* (sinagoga) i el seu sentit comunitari, intel·lectual i espiritual, cultural i religiós.
  – Indumentària ritual: la *kipàh* (cobrir el cap), el talit (el mantell de la pregària).
  – Festes i celebracions més importants, i el seu sentit històric, religiós i cultural: sàbat (dissabte), Pesah (Pasqua Jueva: alliberament de l'esclavatge a la cort del faraó), Rosh Hashaná/Yom Kippur (Any Nou i Dia de l'Expiació), Sucot (Festa dels Tabernacles), Simhat Torà (Alegria de la Torà), Hanukà (Festa de les Llums), Purim (la

història d'Ester), Tisháh Beav (dol per la destrucció del primer i del segon temples), altres celebracions menors.

3. El budisme

- El budisme, origen i tradició.

- El fundador: Buda Sakyamuni o Gautama.

- El seu ensenyament principal, les quatre nobles veritats:
  – La noble veritat de la insatisfacció i el sofriment (aquesta existència és sofriment).
  – La noble veritat de la causa de la insatisfacció i el sofriment (tenen una causa).
  – La noble veritat de la cessació de la insatisfacció i el sofriment (es pot eradicar).
  – La noble veritat del camí que condueix a la cessació (hi ha un camí per aconseguir-ho).

- El Tripitaka o cànon budista. Sutres i *shastres*.

- La meta: el Nirvana i la Budeïtat o Il·luminació.

- El noble camí òctuple:
  1. Comprensió correcta.
  2. Actitud correcta.
  3. Parla correcta.
  4. Acció correcta.
  5. Mode de vida correcte.
  6. Esforç correcte.
  7. Atenció correcta.
  8. Concentració correcta.

- Els tres entrenaments principals: ètica, concentració i saviesa.

- Els tres refugis del budista:
  – Buda, com a metge o guia.
  – *Dharma*, com a medicina o camí.
  – *Sangha*, com a ajuda.

- El practicant budista i els seus preceptes. Monjos i laics.

- Desenvolupament del budisme, àrees d'expansió i corrents principals:
  – Budisme Theravada, 'petit vehicle' o d'alliberament personal.
  – Budisme Mahayana, 'gran vehicle' o de responsabilitat universal.
  – Budisme Vajrayana o tàntric.

4. El cristianisme

- L'Antic Testament i el Nou Testament com a unitat de revelació:
  – Antic Testament. Déu: amagat, misericordiós, intervé en la història, vol salvar l'ésser humà. Formulació del Déu monoteista en contrast amb la idolatria.
  – Història sagrada d'Israel: la creació, els patriarques, l'èxode, els jutges, els reis, els salms, l'exili, els profetes.
  – Nou Testament. La bona nova de Jesús culmina l'acció de Déu en la història.
  – Vida de Jesús: infància, vida pública, passió-mort-resurrecció. Jesucrist, cap de l'Església.

- El parenostre. El credo de Nicea-Constantinoble (excepte el *filioque*). El baptisme.

- Nadal, Epifania, Pasqua, Pentecosta.

- Estimar Déu amb tota l'ànima i estimar els altres com a un mateix. Estimar els enemics com Jesucrist ha estimat la humanitat. Acollir, compartir, perdonar, tenir compassió i ser misericordiós.

- Església ortodoxa i Església catòlica romana:
  – Pares de l'Església.
  – Concilis ecumènics.
  – Set sagraments.
  – Pelegrinatges, dejunis i abstinències.

- Església ortodoxa: continuïtat ininterrompuda amb l'Església primitiva.

- Església catòlica romana:
  – Concilis no ecumènics, fins al Vaticà II.
  – El magisteri papal.
  – Figures clau: sant Tomàs d'Aquino, sant Francesc d'Assís, santa Teresa de Jesús...
  – Manifestacions culturals (arquitectura, pintura, música, cultura popular...) d'inspiració catòlica romana.

- Esglésies sorgides de la Reforma:
  – Antecedents de la Reforma.
  – Artífexs de la Reforma: Martí Luter, Calví, Knox, Melanchton, Zwingli.
  – Confessions d'Augsburg i de Westminster.
  – Principis substancials de la Reforma: *sola gratia* (l'amor de Déu com a do gratuït i com a únic camí de salvació), *sola fide* (confiança plena en Déu), *sola scriptura* (autoritat sobirana de la Bíblia en matèria de fe i de vida eclesial). Només glòria a Déu (no a la Verge ni als sants).
  – Concepte d'església: retorn a l'església primitiva, església espiritual, sacerdoci universal dels creients, rol del ministre, paper de la dona, organització sinodal o episcopal.
  – Extensió de la Reforma: luteranisme, calvinisme, anglicanisme i anabaptisme.
  – Naixement de noves esglésies dins els principals corrents protestants: baptistes, metodistes, quàquers, congregacionalistes...
  – Predicació de la paraula de Déu, pregària, i els dos sagraments bíblicament fonamentats (baptisme i eucaristia).
  – Importància del cant coral comunitari.

5. L'islam

- Al·là. El fonament de l'islam és la revelació que ve d'Al·là, el Creador continu, que determina amb la seva providència aquest món i l'altre. *Islam* ve de l'arrel *SLM*, que significa 'pau, salut, sentiment de l'Absolut en tot i arreu', en conformitat amb la naturalesa humana.

- Al·là ha decretat que la persona humana sigui el seu califa (representant) a la Terra, intel·ligent, responsable i amb lliure albir, i que respondrà en el Dia del Judici.

- Creença en els àngels i en els llibres revelats.

- Cadena profètica. Els profetes anomenats a l'Alcorà: Adam, Noè, Abraham, Ismael, Isaac, Jacob, Job, Moisès, Aaron, David, Salomó, Elies, Jonàs, Joan Baptista, Jesús (fill de Maria, creença en la concepció virginal). Els profetes que l'islam reconeix sense conèixer-los. Mahoma, segell de la profecia.

- Mahoma: principals esdeveniments de la seva vida. Funció.

- L'Alcorà, missatge revelat per Al·là al Profeta. Contingut.

- La sunna: paraula i exemple del profeta.

- Els principis islàmics: *tawhid*, o creença en un sol Déu; profecia, o creença que Déu envia profetes a la humanitat; resurrecció, judici final i vida eterna.

- Els cinc pilars de l'islam: *shahada*, *salat*, *zakat*, ramadà, *hajj*.

- La noció de *djihad* o esforç.

- Interdependència dels aspectes individual i col·lectiu de l'ésser humà. El comportament vers les altres persones és un tipus d'ado-

ració. Les accions reflecteixen les intencions. El musulmà treballa com si hagués de viure per sempre i es prepara per a l'altra vida com si hagués de morir demà.

- Xara: concepte i fonts.

- Valors islàmics: fraternitat, generositat, solidaritat activa, amabilitat, hospitalitat, tolerància amb les altres creences, cura de la gent gran, protecció dels dèbils i de l'ecosistema. Es condemna la usura, la calúmnia, la crítica a terceres persones, la xafarderia.

- L'islam suposa una gran millora de l'estatus de les persones que patien inferioritat de condicions: orfes, esclaus i dones.

- Matrimoni, divorci i mort en l'islam.

- Invitació a treballar plegats amb el conjunt de la societat humana.

- L'*umma*: comunitat de creients, per sobre de fronteres nacionals, racials o ètniques. Sense jerarquies ni intermediaris entre cada persona i Al·là. Els cinc pilars, la dieta, el tipus d'enterrament, etc., compacten l'*umma*, tot i la seva diversitat interna.

- Sunnisme i xiisme.

- El sufisme.

- El calendari musulmà.

- Història de l'islam a l'Àndalus.

- Aportació de l'islam a Occident: Averrois, Avicenna, Avempace, Ibn Tufayl, Ibn Arabi...

- El reformisme islàmic.

6. L'humanisme secular

- Tot i que les religions del món no coincideixen en molts dels seus valors respectius, sí que comparteixen alguns valors bàsics, entre els quals n'hi ha alguns que la cultura humanística no religiosa ha fet, o pot fer, seus, i que en qualsevol cas hauria d'aprovar, contribuir a fer entendre i estimar, i finalment promoure'n l'aplicació pràctica.

- Fonamentalment, aquests valors s'ordenen en dos grups:
  – Aquells que tenen a veure amb la persona humana i la seva intimitat. Pressuposen, d'una manera o altra, l'acord amb un mateix. Són, essencialment: la vida i la supervivència; la salut; el coneixement i, en general, la claredat de la ment; la dignitat o autorespecte, en la fórmula metafòrica, sovint, de seguir el «recte camí» moral, i la felicitat, o ple desenvolupament de les possibilitats de la persona.
  – Aquells que estan relacionats amb el tracte amb les altres persones i els vincles socials. Pressuposen, d'una manera o altra, la reciprocitat. Són, principalment: l'amistat, tant entre individus com entre pobles; la pau, feta un sinònim, de fet, de la prosperitat, i tots dos valors seguint la metàfora freqüent del «floriment» humà; la compassió i, molt a prop d'aquesta, la benevolència; la comunitat, en la seva representació més universal de la família, i com a condició (i alhora expressió) d'un anomenat «recte creixement», i la justícia.

- El conjunt de tots aquests valors humanístics compartits podrien resumir-se en una creença generalitzada: la favorable a fer les nostres vides pacífiques i ordenades. Aquesta creença s'ha d'entendre en relació amb aquelles tres dimensions bàsiques coordinadores de valors que actuen en pràcticament totes les cosmovisions moralreligioses: la relació de l'ésser humà amb la natura; la relació amb la comunitat; la relació de la persona amb la seva felicitat.

- Aquests valors bàsics, humanistes i alhora religiosos, són universals, tant en un sentit estadístic com estructural, de la mateixa manera que no es pot concloure que siguin valors humanistes

universals els següents: la «llibertat», el «progrés», l'«individu», l'«autonomia», la «nacionalitat», la «tradició», la «modernitat», la «democràcia», la «tolerància», la «racionalitat», i d'altres, com la «globalització» o, abans, la «modernitat». Ara per ara, aquests darrers són valors que apareixen connotats per una ideologia, una cultura o una religió determinades, en detriment, i fins i tot amb exclusió, de les altres religions, cultures o ideologies. Abans, doncs, d'arribar a proposar aquests valors com a universals, s'ha de recordar aquest fet, i per descomptat justificar bé per què (malgrat tot) es proposen.

C. El que comparteixen les tradicions religioses (i, parcialment, les cosmovisions no religioses)

- Convicció que l'ésser humà no és només cos, sinó també ment o esperit o ànima.

- Promoció de la recerca i/o relació i/o unió amb la transcendència o realitat absoluta o veritat.

- Reconeixement de no dominar completament la realitat, i, alhora, crida a la responsabilitat enfront del món i enfront d'un mateix. Reconeixement que, d'una manera o altra, s'acaba essent responsable dels propis actes.

- «Regla d'or» de la moral. Anhel d'evitar cometre dany o causar sofriment. Anhel de contribuir al benestar de totes les persones.

- Apaivagament i treball de transformació de les actituds i de les emocions nocives, com ara l'egoisme, l'odi, la por, la desconfiança, l'enveja, la maledicència, la hipocresia.

- Promoció de l'exercici i el desenvolupament de qualitats positives, com ara l'autodomini, el no-aferrament, la paciència, la humilitat, l'honestedat, l'amabilitat, la tolerància, el respecte, la confiança, el

diàleg, la reconciliació, la pau, l'amor, la voluntat de justícia, l'altruisme, el servei, la generositat, la no-violència.

- Pràctiques rituals que condueixen a la transcendència o la veritat.
- Recerca del coneixement a través de l'estudi i de mètodes de pregària, meditació i silenci.
- Significació de la vivència comunitària: en la comunitat es comparteix i es reforça l'experiència espiritual, transcendental o religiosa, i es practica el servei mutu i a la societat.
- Ritus d'iniciació i de mort.
- Rememoració d'esdeveniments històrics o mítics significatius.
- Pelegrinatges.

PROPOSTA D'ORIENTACIONS DIDÀCTIQUES PER A L'ÀREA DE CULTURA RELIGIOSA

A més de les orientacions didàctiques generals que es puguin derivar de l'esperit que anima la LOGSE, la implantació de la proposta de cultura religiosa exigiria tenir en compte algunes orientacions didàctiques específiques condicionades per l'objecte particular d'ensenyament i aprenentatge que tractaria aquesta àrea.

Com ja s'afirma en el text de la declaració *Cultura religiosa per als ciutadans de demà*, «de cap manera no es tractaria de promoure l'adhesió a cap confessió religiosa o no religiosa determinada, sinó de mostrar diverses cosmovisions (religioses i no religioses), tant en les seves formes externes com en els valors culturals, ètics i espirituals que les impregnen». I es proposa que «s'ofereixi una visió panoràmica de les diferents tradicions religioses i també de les cosmovisions no religioses. Es vol-

dria que se'n fes una presentació ponderada, informada, rigorosa, positiva però no acrítica, i sense prendre partit per cap en concret. N'hauria de quedar exclosa tota intenció proselitista, apologètica o d'adoctrinament. Aquest ensenyament de cultura religiosa hauria de partir de l'aproximació empàtica a les diferents tradicions, provant de veure-les i entendre-les des de dins i en tota la seva profunditat, sense quedar-se en els aspectes estrictament culturals, superficials, folklòrics».

Queda clar, doncs, que l'educador o l'educadora no ha de transmetre tant una experiència religiosa (dimensió iniciàtica pròpia de l'educació al si de les comunitats de creients) o una vivència secular, com uns coneixements sobre religions o cosmovisions no religioses. Però també és evident que en transmetre aquests coneixements l'educador o l'educadora ha d'intentar **suggerir** l'experiència que els dóna vida i les sosté. Cal evitar una presentació asèptica de les cosmovisions, com també tota actitud intolerant, mancada de respecte o discriminatòria per part del professorat.

Tanmateix, el respecte i l'empatia no poden excloure la crítica, sempre i quan sigui una crítica **ponderada**. Els dos extrems que caldria evitar serien el pur acriticisme i l'hipercriticisme. No s'haurien de donar en l'ensenyant actituds exclusivistes, o de desinterès o menyspreu i ridiculització envers cap tradició concreta (tampoc la secular) ni envers la religió en general. Caldria evitar els estereotips i, en qualsevol cas, ajudar a matisar-los, contextualitzar-los o, fins i tot, desfer-los.

La identitat religiosa de l'alumnat ha de poder ser afirmada amb llibertat a l'aula, sempre i quan no incorpori actituds fonamentalistes, exclusivistes o denigratòries.

Fóra interessant que, en l'exercici de la seva tasca docent, l'educadora o l'educador cerqués la col·laboració amb membres de les confessions estudiades i amb les seves institucions.

El punt A dels continguts proposats («El fet religiós») és molt abstracte, i sembla que la millor manera d'ensenyar-lo és a través d'exemples.

Això no treu, però, que en algun moment no valgui la pena (al final de l'etapa) fer una tasca de sistematització conceptual de la pluralitat religiosa.

En abordar el punt C dels continguts proposats («El que comparteixen les tradicions religioses»), es recomana recollir la tasca que realitzen les organitzacions de diàleg interreligiós, particularment en relació amb la possibilitat interna a les tradicions religioses de comprometre's amb les causes dels drets humans, la pau i la cura pel medi natural.

En parlar de les anomenades «esglésies lliures» dins del cristianisme reformat, podria ser interessant prioritzar les que tenen més presència a Catalunya.

Aquestes orientacions, a banda de ser tingudes en compte pel personal docent de l'àrea, podrien servir també per a l'elaboració de materials d'ensenyament i aprenentatge per part de les editorials.

Si esteu interessats a adherir-vos a aquesta declaració,
podeu adreçar-vos a la secretaria
de l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós

Mallorca, 285
08037 Barcelona
Telèfon: 934 576 980
Fax: 934 575 851
Adreça electrònica: *audirelig@unescocat.org*

L'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós és membre fundador de:

Iniciativa de les Religions Unides
Per la cooperació mundial interreligiosa

Editat per

ASSOCIACIÓ UNESCO
PER AL DIÀLEG
INTERRELIGIÓS
ASOCIACIÓN UNESCO PARA EL DIÁLOGO INTERRELIGIOSO
ASSOCIATION UNESCO POUR LE DIALOGUE INTERRELIGEUX
UNESCO ASSOCIATION FOR INTERRELIGIOUS DIALOGUE

amb la col·laboració de

Ministeri de Justícia

Centre UNESCO de Catalunya